

17. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л.М. Горбунова, М.О., Теплюк, Л.В. Гульченко, В. І. Риндюк ; за заг. ред. О.І. Ющика. – К. : Парламентське вид-во, 2007. – С. 120.
18. Про схвалення Концепції Конкуренційного процесуального кодексу України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart15/inx15855.htm>.
19. Електронна демократія: Законопроекти: Кодекс конституційного судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.democracy.com.ua/ua/bill/243/>
20. Виборче право України : навч. посіб. / [за ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук]. – К. : Парламентське вид-во, 2003. – С. 41.
21. Євграфова Є.П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) : моногр. / Є.П. Євграфова. – К. : КНТ, 2007. – С. 84.
22. Там само. – С. 84–85.
23. Євграфова Є.П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) : моногр. / Є.П. Євграфова. – К. : КНТ, 2007. – С. 86–87.
24. Кодекс законів про місцеве самоврядування в Україні (Муніципальний кодекс України) [Електронний ресурс] : проект закону України № 6287 від 13.12.2000 р. [Автори законодавчої ініціативи: Г. Антоньєва, Л. Кравчук, Ю. Іоффе. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2000_12_13/J628700A.html#
Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.

Н. Prikhod'ko

CONSTITUTIONAL PROCESS IN UKRAINE: TENDENCIES AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The article gives general directions for the formation of the constitutional process under which the author understands the complex of constitutional legal technologies. Development trends identified which objectify the prospects of the constitutional process.

УДК 342.33(477)

Б. М. Свірський

ІДЕОЛОГІЧНИЙ (ПОЛІТИЧНИЙ) ПЛЮРАЛІЗМ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

У статті здійснено дослідження суспільних явищ, що впливають на складову ідеологічного різноманіття конституційного ладу України, правових гарантій ідеологічного плюралізму. Функціонування ідеологічних відносин на початках різноманіття, заснованого на безумовному визнанні демократії і свободи як фундаментальних гуманітарних цінностей.

Ключові слова: конституційний лад, ідеологічний плюралізм, гуманітарні цінності.

Постановка проблеми. Громадянське суспільство припускає широке ідеологічне, різноманіття, що витікає зі свободи людини виражати свої погляди, брати участь в

політичному життю. Воно зацікавлене в ідеологічному різноманітті, оскільки це створює умови для його саморозвитку. Там, «де немає свободи незгоди або панує принцип одногосності, там немає і не може бути демократії незалежно від того, як вона називається – народна, ліберальна, буржуазна чи соціалістична».

Тому, виходячи з ідеї свободи, Конституція (ст. 15) встановлює, що громадське життя в Україні ґрунтується на принципах політичного, економічного і ідеологічного плюралізму.

Метою даної статті є дослідження та визначення суспільних явищ, що впливають на складову ідеологічного різноманіття конституційного ладу України.

Наукове обґрунтування теми дослідження. Зміст конституційного ладу України її структурну складову (компоненти) свого часу досліджували такі вчені як: З. Антонюк, М. Баймуратов, П. Богуцький, М. Гуренко-Вайцман, М. Грушевський, М. Козюбра, В. Копейчиков, О. Копиленко, М. Мартинович, В. Молдован, П. Рабинович, О. Скакун, Ю. Тодика, Л. Юзьков, В. Федоренко, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та ін.

Викладення основного матеріалу. Ідеологія є складною духовною побудовою. Вона включає певну теоретичну основу, що є системою політичних, правових, релігійних, філософських поглядів на соціальну дійсність, суспільство і відносини людей між собою, а також витікаючи з цієї системи програми дій і механізмів поширення ідеологічних установок серед населення.

Ідеологія не виникає з повсякденної діяльності людей, на базі тих або інших життєвих ситуацій. Вона створюється мислителями, ідеологами, політиками. Будучи систематизованою, теоретично обґрунтованою, ідеологія відноситься до вищого рівня суспільної свідомості, будучи духовним вираженням інтересів певних соціальних груп.

Оскільки ідеологічні концепції є духовним вираженням певних соціальних інтересів, вони чинять вплив на діяльність людей і можуть ставати важливим чинником історичного розвитку. Відомо, що ідеологія французьких просвітників XVIII століття в період Великої французької революції зіграла величезну роль в об'єднанні третього стану, що виступив проти феодалізму і абсолютизму [1].

Для сучасного демократичного суспільства характерний широкий спектр різних типів ідеологій, починаючи з украй реакційних (неофашизм, расизм), неоконсервативних і ліберальних, і кінчаючи лівим екстремізмом. Деякі з екстремістських ідеологічних концепцій правого або лівого толку давно вже представляють серйозну небезпеку для нормального існування окремих країн і навіть усього людства.

Функціонування ідеологічних, відносин на початках різноманіття є особливістю сучасного суспільства, заснованого на безумовному визнанні демократії і свободи як фундаментальних гуманітарних цінностей. У зв'язку з цим положення статті 15 Конституції України сформульовані відповідно до норм міжнародного права, відповідають стандартам, закладеним в основних міжнародно-правових документах з питань політичної співпраці.

Положення, проголошене в цій статті, не міститься ні в одній з попередніх вітчизняних конституцій.

Так, Конституція СРСР 1936 р. (ст. 125) надавала громадянам політичні права і свободи (свобода слова, свобода друку і так далі) тільки «в цілях зміцнення соціалістичного ладу». Це означало, що використання даних прав в інших цілях, наприклад в цілях критики соціалістичного ладу і його ідеології, заборонялося [2].

Проте найвідвертіше ідеологія марксизму була оголошена офіційно державною в Конституції СРСР 1977р. Вже в преамбулі цієї Конституції встановлювалося, що в СРСР склалася «ідейна єдність радянського суспільства», що радянське суспільство - це суспільство високої ідейності, що радянський народ керується ідеями наукового

комунізму. А стаття 6 встановлювала, що керівною і направляючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій є Комуністична партія Радянського Союзу, існуюча для народу і слугуючи народові. «Озброєна марксистсько-ленінським вченням, Комуністична партія, - вказувалося в цій статті, – визначає генеральну перспективу розвитку суспільства, лінію внутрішньої і зовнішньої політики СРСР, керує великою творчою діяльністю радянського народу, надає планомірний, науково обґрунтований характер його боротьбі за перемогу комунізму».

Навіть після виключення з Конституції 1977 р. статті, що передбачає керівну і направляючу роль КПРС в суспільстві, в цій Конституції (ст. 47) були збережені статті, що гарантували громадянам СРСР свободу наукової, технічної і художньої творчості тільки «відповідно до цілей комуністичного будівництва», а політичні права і свободи – «в цілях зміцнення і розвитку соціалістичного ладу» (ст. 50).

Конституції СРСР 1977 р., України 1978 р., закріплюючи соціально-політичну і ідейну єдність радянського суспільства, підкреслювали, що радянський народ керується «ідеями наукового комунізму». Воно не стикалося з організованою опозицією, не вимагалось проведення виборів на альтернативній основі, не було проблем з пресою. У таких привільних умовах функціонувала радянська політична система.

В той же час Конституція України (ст.15) встановлює, що ніяка ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цим положенням по суті закріплюється рівноправ'я ідеологій в суспільстві і те, що жодна з них не має і не може мати пріоритету перед іншими. Відповідно, громадяни України можуть дотримуватися тієї або іншої ідеології, приймати заходи з її приведення в життя. Держава не може нав'язувати громадянам будь-яку ідеологію. Перешкоджання громадянам, політичним партіям і громадським організаціям публічно захищати свої погляди і переконання, віддавати перевагу одним перед іншими правова держава не має права.

Необхідно визначити, що це положення відповідає Міжнародному пакту про цивільні і політичні права, де визначено, що кожна людина має право на свободу думки, на безперешкодне вираження своїх думок (ст.ст. 18, 19). Це право включає свободу шукати, отримувати і розповсюджувати всякого роду інформацію і ідеї, незалежно від державних меж, усно, письмово або за допомогою друку, або художніх форм вираження, або іншими засобами на власний вибір [3].

Ці положення майже і дублює Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод. Кожна людина має право на вільне вираження своїх поглядів (п. 1 ст. 10.) [4].

В той же час, конституційне закріплення ідеологічного різноманіття (на думку автора) слід розуміти як право окремої особи, соціальних груп, політичних партій і громадських об'єднань безперешкодно пропагувати свої погляди і ідеї за допомогою засобів масової інформації, вести активну діяльність з впровадження ідеології в життя шляхом розробки програмних документів партії, готувати законопроекти, публічно захищати свої ідеологічні переконання, вести полеміку з іншими ідеологіями і так далі.

Конституційне твердження, що ніяка ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова, є однією з головних гарантій проти сповзання держави до тоталітаризму. Це означає, що ні Конституція України, ні який-небудь інший законодавчий акт не повинні прямо або побічно утверджувати і закріплювати яку-небудь ідеологію. Ніяка ідеологія не може як пануюча, державна, монополююча впроваджуватися у свідомість людей в державних школах і вищих навчальних закладах, в державних засобах масової інформації. Політичні пристрасті, ідеологічні переконання не можуть бути критерієм відбору громадян для служби в державному апараті. Відповідно, недопустимі чистки

державного апарату, армії і правоохоронних органів за ідеологічними критеріями.

Ці норми іноді тлумачаться так, що Конституція виключає всяку ідеологічну складову нашого державно-політичного розвитку. Насправді підоснова вказаних конституційних положень дещо інша: з усією очевидністю вони з'явилися свого часу, щоб виключити колишню ідеологію як основу конституційного ладу. Та ідеологія припускала тільки одну полярну цінність, а вони якраз і не підходили новому суспільству. Їх відкинули, але при цьому норми Конституції сформулювали так, ніби нової ідеології у суспільства, держави не існує.

Проте так бути не може. Просто на зміну одним поглядам про суспільство, державу, їх співвідношення і перспективи розвитку прийшли інші. Ідеологічні постулати різноманітні. Але основні з них торкаються держави і його призначення, функцій, форм здійснення влади і її розподілу між відповідними органами, економічного ладу, форм власності і методів господарювання, положення людини в суспільстві і державі, політичних і соціальних відносин за участю громадян і їх об'єднань, політичного (державного) режиму і т. д.

Одним з найважливіших завдань держави має бути регулювання цих співвідношень через відповідні нормативно-правові акти.

Політичне і ідеологічне різноманіття як ядро, що визначає зміст ст. 15 Конституції України, знаходить своє нормативно-правове втілення в Законах України «Про об'єднання громадян», «Про політичні партії в Україні», «Про молодіжні і дитячі громадські організації», «Про свободу совісті і релігійні організації» та ін.

Один із засобів вільного вираження своїх поглядів – це право громадян на свободу об'єднання. Це право є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією.

Відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян», держава сприяє розвитку політичної і громадської активності, творчої ініціативи громадян і створює рівні умови для діяльності їх об'єднань. Об'єднання громадян, незалежно від назви, визнається політичною партією або громадською організацією.

Об'єднання громадян мають право брати участь в політичній діяльності, проводити масові заходи, ідейно, організаційно і матеріально підтримувати інші об'єднання громадян.

Продовженням ідеологічного різноманіття є політичне різноманіття, багатопартійність. При цьому багатопартійність виступає як форма політичної демократії і найважливіша передумова формування органів державної влади в Україні. Політичні процеси, що відбуваються в Україні, нерозривно пов'язані з проблемою морального, духовного розвитку суспільства. З одного боку, політичні організації намагаються впливати на цю сферу через вироблення власних позицій, це робить значний вплив на розвиток духовності і моральності людей українського суспільства, оскільки політичні партії України грають все більшу роль в його житті.

З іншого боку, питання духовності, моралі безпосередньо відбиваються і в різних формах самої діяльності політичних структур.

Як зазначають багато вчених-політологів та конституціоналістів, а також аналіз програм політичних партій, в Україні багатопартійність відтворює весь ідейно-політичний спектр партій, який існує у світі. Так, за ідеологічним спрямуванням в Україні діють комуністичні, соціал-демократичні, ліберально-демократичні, консервативні, християнські, націоналістичні партії. За політичним спрямуванням – ліві, центристські, праві.

Нині в Україні зареєстровано більше 130 політичних партій. У програмних документах більшості з них приділяється увага проблемам морального, духовного розвитку суспільства. Усі політичні партії України за їх відношенням до духовно-

моральних програмних начал можливо умовно розподілити на чотири групи:

- 1) центристські;
- 2) соціалістичні і комуністичні;
- 3) національно-демократичні;
- 4) націонал-радикальні.

До політичних партій центристської спрямованості можна віднести наступні: Аграрну партію України (АПУ), Ліберальну партію України (ЛПУ), Народно-демократичну партію України (НДПУ), Соціал-демократичну партію України (Об'єднану) СДПУ(о), і ряд інших. Характерною ознакою цих політичних організацій є визнання ними пріоритетності прав особи над правами нації, класу і інших соціально-політичних груп, що зафіксовано в їх програмних документах.

Центристські партії характеризують спільність поглядів на права різних етносів, що проживають в Україні. Причому деякі з них категорично виступають проти поняття «Національна меншість», яке принижує національну гідність людей, в першу чергу російських, і веде до розколу суспільства.

У сфері освіти і культури більшість центристських політичних організацій також об'єднують ряд загальних програмних позицій: пріоритетний розвиток і гуманізація системи освіти; збереження і розширення існуючої системи дошкільного виховання; збереження безкоштовної освіти і доступність освіти в державних учбових закладах.

Центристські партії єдині і у відношенні до релігії. Вони виступають за право свободи вибору віри і конфесійної приналежності і право на атеїстичні переконання; неприпустимість релігійної дискримінації і вільне функціонування усіх релігійно-церковних інститутів в Україні; відділення церкви від держави; рівні права усіх конфесій і відновлення в правах «репресованих конфесій»; збереження міжцерковного і міжконфесійного світу.

Близькі до позицій центристських партій і позиції політичних організацій соціалістичної і комуністичної спрямованості. Найбільш вагомими з них – Комуністична партія України (КПУ), Соціалістична партія України (СПУ). Основна їх мета – побудова соціального справедливого суспільства, соціальний захист трудящих. Для цих партій характерний класовий підхід відносно пріоритетності прав особи, нації, класу, оскільки національне питання для них має «конкретний соціально-класовий зміст, і у наш час він визначається рухом людства до соціалістичного майбутнього» [5].

КПУ і СПУ у своїх програмних документах особливу увагу приділяють характеристичні духовної кризи суспільства. Так, комуністи вважають, що нині відбувається деградація культури і моральності. Зі свідомості народу України всіляко витравлюється колективна психологія і мораль, інтернаціональна переконаність, пам'ять про минуле. У духовному житті затверджуються індивідуалізм, всюдозволеність, псевдокультура. Всіляко звеличується зрада, насаджуються аморальність, легалізувалися наркоманія і проституція, руйнуються моральні засади сім'ї, вбивається культ споживача, наживи, насаджуються західний стандарт життя.

Соціалісти і комуністи виступають за проведення ефективної державної національної політики, здатної задовольнити духовні потреби, розквіт культури і мови усіх національностей, що проживають в Україні. При цьому не допускається розвиток культури і духовності одних етносів в збиток іншим. Вони заявляють про шанобливе відношення до свободи совісті, релігійних почуттів і святинь, виступають за відділення церкви від держави, школи від церкви і засуджують «антигуманні, аморальні форми прояву релігійних почуттів».

До групи національно-демократичних партій можна віднести: Народний рух України (НРУ), Український народний рух (УНР), партію «Реформи і порядок» і ряд інших. Відносно пріоритетності прав особи, нації, класів і інших соціально-політичних

груп позиція цих партій простежується в тенденції від балансу прав до все більшої переваги пріоритетності прав нації.

Національно-демократичні партії визнають політичні і цивільні права національних меншин України. Формування єдиного соціуму «українського народу» вони бачать в інтеграції усіх етносів, проте його ядром визначаються представники корінної, «титульної» нації – українці.

У питаннях релігії і міжконфесійних стосунків національно-демократичні партії виступають за свободу совісті, установлення міжконфесійного миру і взаєморозуміння, надання усім конфесіям права на створення релігійних суспільств, державну допомогу в створенні мережі духовних учбових закладів.

До партій націонал-радикальної спрямованості можна віднести Конгрес українських націоналістів (КУН), Українську національну асамблею (УНА), «Самостійну Україну» і деякі інші. Головне, що об'єднує ці політичні організації, – це визнання ними пріоритетності національних інтересів над інтересами особи.

Націонал-радикальні партії у своїх програмних документах визнають права національних меншин на вільний розвиток їх національно-культурної самобутності за умови їх лояльного відношення до Української Держави. При цьому українська культура визначається базовою культурою українського народу, а українська мова – єдиною державною мовою.

Таким чином можна зробити *висновок*, що в Україні на законодавчому рівні створені необхідні правові гарантії щодо реалізації ідеологічного плюралізму, створені необхідні можливості, які дають змогу об'єднанням громадян, політичним партіям, громадянам висловлювати свої думки, реалізовувати з цього приводу свої конституційні права і свободи.

Список використаної літератури

1. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку / К. С. Гаджиев. – М., 1997. – С. 187.
2. Конституція СРСР. – М. : Політвидав, 1936.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. // Док. ООН A/RES/2200A (XXI)
4. Конвенція про захист прав людини і основних свобод : ратифікована Верховною Радою 4 листоп. 1950 р., набрала силу у 1953 р. // Відомости Верховної Ради № 475/97-ВР від 17.07 1997 р.
5. Див., наприклад: Програма Коммунистической партии Украины // Коммунист. – 1995. – № 19.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.

B. Svirskiy

IDEOLOGICAL (POLITICAL) PLURALISM AS CONSTITUENT OF CONSTITUTIONAL LINE-UP OF UKRAINE

Research of the public phenomena which influence on constituent of ideological variety of constitutional line-up of Ukraine, legal guarantees of ideological pluralism, is conducted in the article. Functioning of ideological relations on beginnings of variety, based on absolute confession of democracy and freedom as fundamental humanitarian values.